

Antiikvärsimõõdud eesti tõlgetes 19. sajandi lõpul – 20. sajandi esimesel poolel¹

Maria-Kristiina Lotman

Sissejuhatus

Eestikeelse luuletõlkimise algus on küll 17. sajandi kirikulaulude silbilis-rõhulistes ja riimilistes tõlgetes, ent süstemaatilisem tõlkimine hakkas paralleelselt eesti kunstluuletraditsiooni väljakujunemisega alles 19. sajandi keskel: algul peamiselt saksa luule silbilis-rõhuliste², seejärel ka rõhulis-silbiliste³ vormide eestindustega. 1870. aastatest hakkas tõusma vene luuletõlgete osakaal, hiljem lisandusid teised keeled, teiste seas vanakreeka keel Homeroose eeposte eestinduste kaudu. Suurem osa luuletõlkeid on juba varasel perioodil värsistatud, proosavormis luuletõlkeid on olnud pigem marginaalsed. Juba 19. sajandil juurdus eesti luuletõlke traditsioonis ekvimeetrilise tõlke meetod (vt nt Wachtel 1998: xii), mille eesmärgiks on võimalikult täpselt edasi anda originaali värsivorme, eriti meetrumit ja riimi, vahel aga ka veelgi peenemaid nüansse: rütmi, alliteratsiooni ja muid kõlaefekte jne. Niinimetatud funktsionaalset ekvivalenti ehk analoogilise tõlke meetodit (vt nt Weissbort, Eysteinson 2006: 461), mille puhul valitakse tõlkimiseks kas tõlkepublikule lähedasem värsivorm või tõlkija meelest funktsionaalselt ja ajalooliselt kohasem vorm, esineb ekvimeetrilise tõlke massiiviga võrreldes üsna harva, antiikvärssi eestindustes vaid üksikutel juhtudel.

20. sajandil aga on järjest suurem tähelepanu tõlkevärssi prosodial ning antiikvärssi hakatakse eestindama ekviprosodialise meetodiga, mille eesmärgiks on edasi anda lähteteksti värsisüsteemi. Kuigi ekviprosodialine tõlge võib olla ka mitteekvimeetriline (näiteks võib kvantiteeriv heksameeter olla tõlgitud kvantiteerivaks regivärssiks), on ta enamasti siiski ekvimeetriline⁴, s.t värss jälgendab nii originaali meetrilist skeemi kui ka värsisüsteemi. Näiteks daktüüilise heksameetri puhul on sellise tõlkimisviisi tulemuseks värss, mis koosneb kuuest kvantiteerivalt reguleeritud daktüüilisest või spondeilisest värsijalast. Selliste tõlgete puhul mängib muidugi rolli loomuliku keele prosodialine struktuur, näiteks eesti keeles on võimalik edasi anda nii silbilist (silbiarvul põhinevat), rõhulist (rõhkude arvul ja paigutusel

1 Artikli kirjutamist toetasid ETFi grant nr 8341 ja 9015.

2 S.t vormid, milles on silpide arv fikseeritud, rõhkude arv aga võib kõikuda (s.t võib esineda skeemi seisukohalt ülearuseid või puuduvaid rõhke): antud juhul nt jambilised ja trohheilised värsimõõdud.

3 Vormid, milles on fikseeritud (kohustuslike) rõhkude arv, silpide arv võib aga kõikuda (nt heksameeter, rõhkur või paisur).

4 Ekvimeetrilise tõlke põhimõtet ei tohi segamini ajada isomeetriaga. Viimane tähistab värsimõõdu seisukohalt identseid värsiridu ühes tekstis, samas kui ekvimeetriast räägitakse ennekõike tõlketoorias ning tegu on originaali ja tõlketeksti suhtega.

põhinevat) kui ka vältelist (kvantiteerivalt korrastatud) värsisüsteemi. Seega on tõlkijal võimalik kaaluda värsistruktuuri eestindamisel erinevaid lahendusi nii meetrilisel kui ka rütmilisel tasandil – viimasel juhul valides näiteks rõhulis-silbilise värsisüsteemi, ent mängides rütmilisel tasandil kvantiteerivate efektidega.

Käesoleva artikli eesmärk on ühelt poolt anda esialgne ülevaade antiikvärsi eestindustest vaadeldaval perioodil, teisalt aga kirjeldada erinevaid meetodeid ja strateegiaid, mida tõlkijad on kasutanud värsistruktuuri erinevate tasandite edasiandmiseks. Loodetavasti lubab jätkuv töö käsikirjadega esitatud andmestikku tulevikus veelgi täpsustada.

1. Ekvimeetriline värsitõlge

Daktüiline heksameeter ja eleegiline distihhon

Tähtsaimat vanakreeka joonia⁵ värsikultuuri värsimõõtu, daktüulist heksameetrit, tuleb ette stihhilises kompositsioonis ning ka koos oma derivaadiga – pentameetriga – eleegilistes distihhonides nii originaalluules kui ka tõlkekirjanduses⁶. Tänu sellele, et hulk autoreid – Jaan Bergmann, Villem Ridala, Jaan Lõo, Jaan Jõgever, Anna Öpik ja fragmenditi ka Linda Metslang – on vähemalt osaliselt eestindanud Homeroose eepoosid, on heksameetrite koguarv päris suur.⁷ Statistikat näeme järgmisest tabelist.

Tabel 1. Heksameeter ja pentameeter 19. sajandi teise poole – 20. sajandi esimese poole eestindustes (värsside arv)

Autor	Heksameeter	Pentameeter
Jaan Bergmann	2708	
Andreas Kurrikoff	2034	
Iseõppinud Ladinlane	121	
Villem Ridala	640	
Jaan Jõgever	10554	

5 Joonia vältelis-silbilist värssi iseloomustab põhimõte, mille kohaselt on vältuselt kahele moorale vastav pikk silp ekvivalentne kahe lühikese ühemooralse silbiga ning teatud meetrilistes positsioonides võivad nad vabalt üksteist asendada. Siinjuures eristatakse kontraktsiooni, mis on kahe lühikese positsiooni täitmine ühe pika silbiga (nt daktüülilistes mõotudes nõrkades positsioonides), ning resolutsiooni, mis on pikka silpi eeldava positsiooni e printsepsi täitmine kahe lühikese silbiga (nt jambilistes ja trohheilistes mõotudes). Vt ka Gasparov 1989: 65–68, West 1982: 35–46.

6 Antiikaegse heksameetri lihtsustatud skeem on järgmine: — ∞ — ∞ — ∞ — ∞ — ∞ — ∞ — ∞ (— tähistab pikka silpi, ∞ lühikeste silpide jada, mis võib asendada ühe pika silbiga, ∞ irrelevantse kvantiteediga silpi); heksameetri ühendamisest pentameetriga (— ∞ — ∞ — | — ∞ — ∞ — ∞) moodustub aga eleegiline distihhon.

7 Perioodil 1850–1942 ilmunud antiiktekstide eestindusi on avaldatud Antiigiveebis – <http://www.fl.ut.ee/380160> (31.10.2011).

Jaan Lõo	15692	
Henrik Visnapuu	112	112
Linda Metslang	35	
Johannes Aavik	4	
Ants Oras	36	36
Ervin Roos	12	
Anna Öpik	6212	
J. Tiedemann	8	
A. Kimmel	2	
Kokku	38170	148

Niisiis on tõlkeheksameetrite koguarv ligi 40 000 värssi. Kahjuks ei ole olemas lausanalüüsi vaadeldud perioodi meetrikast, rääkimata tõkeluule meetrilisest struktuurist: uurijad, kes statistilisi analüüse on teinud, on piirdunud kas pistelise statistikaga (Peep 1969) või täiesti sihilikult arvesse võtnud ainult kanoonilisi tekste (nagu seda tegi näiteks Jaak Põldmäe 1971). Seepärast võib ainult hinnanguliselt väita, et tõenäoliselt on daktüüline heksameeter sellel ajal tõkeluules koos neliktrohheuse ja viisikjambiga üks kolmest kõige suurema värsiarvuga meetrumist. See hüpotees vajab kindlasti edaspidi kontrollimist ja täpsustamist.

Kuigi esimesed rõhulis-silbilise heksameetri katsetused eesti luules pärinevad juba 19. sajandi esimesest poolest (vt Lotman 2011: 683), arenes see vorm oma põhijoontes välja kahes mahukas tõlkes 19. sajandi lõpukümnenditel: Bergmanni vanakreeka värssi eestindustes (1878–1916) ning Kurrikoffi Goethe-tõlkes (1880).

Rõhulis-silbiline heksameeter põhineb rõhkude konfiguratsioonil ja silbiarvul; silbikvantiteet värsiehituses rolli ei mängi. Tugev positsioon täidetakse reeglina rõhulise silbiga, nõrk positsioon ühe rõhutu silbiga või kahest rõhutust silbist koosneva jadaga. Siinjuures on erandiks ühe- ja kahesilbilised sõnad, mis võivad täita nii tugevaid kui ka nõrku positsioone. Eesti loomuliku keele prosodiast tuleneb mitmeid raskusi, mis takistavad edasi andmast klassikalise heksameetri rütmilist struktuuri. Sõnarõhu fikseeritus sunnib tugevatesse positsioonidesse sõnade esisilbid, mille tagajärjel langeb värsijalapiiridele enamasti ka sõnapiir – sellist mustrit antiikheksameetris vältiti. Samuti on rõhulis-silbilises värssis raske luua spondeilisi värsijalgu, mille teisel positsioonil oleks piisav kaal spondeilisuse efekti loomiseks: eesti keeles on see võimalik eeskätt kahe monosüllaabliga või kahest monosüllaablist koosneva liitsõna abil. Seetõttu on eesti varasema rõhulis-silbilise heksameetri rütmiline struktuur küllaltki üksluine; jättes kõrvale alati kahesilbilise kuuenda värsijala, on valdav osa värsijalgu (Bergmannil ligi 90%, Kurrikoffil koguni 95%) daktüülsed. Vaatame näiteks järgmisi värssse Bergmanni tõlkest („*Batrachomyomachia*“, 64–65):

Ütles ja kummardas maha; Hiir ronis ta turjale ruttu,
Hakkas tal hellaste kaela, ei teinud tall' hüpates haiget.⁸

ning Kurrikoffi tõlkest (Goethe „Härman ja Doora“, *Kalliope. Saatus ja jagu*, 42–46):

Mina küll särase kuumaga õnnetust vaat'ma ei jookseks,
Hale on meel juba niisugust kibedat viletsust kuuldes.⁹

Mõlemas näites on värsid läbini daktüülised, iseloomulik on see, et iga värsijala piirile langeb ka sõnapiir. Samuti on ühisjooni prosoodilistes vabadustes: mõlemas näites näeme apostroofiga märgitud vokaalikadu, mis lubab vastava sõna daktüülilisse värsijalga mahutada. Peamine rütmiline erinevus kahe tõlkija vahel on see, et Bergmann peab tsesuurist paremini kinni, eelistades mees- või naistsesuuri kolmandas värsijalas, samas kui Kurrikoffil esineb sagedamini antiikheksameetris taunitud kesktsesuuri¹⁰. Seega on hoolimata erinevatest lähtesüsteemidest – Homerose kvantiteeriv-süllaabiline heksameeter ning Goethe rõhulis-silbiline heksameeter – eestinduste värsiehitus üsna sarnane. Lahknevus lähtesüsteemidest on mõlemal juhul tähelepanuväärne. Bergmanni heksameetri puhul tuleb arvesse võtta seda, et lähte- ja sihttekst on erinevates värsisüsteemides, aga ka Kurrikoffi heksameeter on Goethe omast küllaltki erinev, ehkki mõlemal juhul on tegu rõhulis-silbilise heksameetriga. Kurrikoffi heksameetri rütmiline pilt on vaesem (vt ka Lotman 2011: 143) ning värsiridu, milles esineks rohkem kui kaks kontraheeritud jalga, tuleb ette väga harva.

Rõhulis-silbilist heksameetrit kasutatakse nii originaal- kui ka tõlkeluules ka 20. sajandil; mahukamatest tõlketekstidest tuleb mainida Jõgeveri tõlgitud 16 laulu „Iliasest“, mis on siiamaaani käsikirjas, Ridala tõlgitud „Iliase“ 1. laulu (1917), 12 laulu „Odüsseiast“ Öpiku tõlkes (1938) ning Iseõppinud Ladinlase tõlgitud Horatiuse satiiri (1.1; 1902). Laias laastus järgitakse samu põhimõtteid, mida nägime Bergmanni ja Kurrikoffi tõlkes, vaid Öpik hakkab julgemalt kasutama trohheilise rütmiga jalgu spondeuste funktsioonis, mille tagajärjel suureneb tema heksameetri rütmiline variatiivsus ning keskmine kontraheeritud jalgade arv on eelkäijatega võrreldes tunduvalt kõrgem, jäädes pisut alla 30%. Näiteks „Odüsseia“ 1.315–317:

8 Originaalis: Ὡς ἄρ' ἔφη καὶ νῶτ' ἐδίδου· ὁ δ' ἔβαινε τάχιστα / χεῖρας ἔχων τρυφεροῖο κατ' ἀχένοσ ἀμματι κούφωι.

9 Originaalis: *Möcht ich doch auch in der Hitze nach solchem Schauspiel so weit nicht / laufen und leiden! Fürwahr, ich habe genug am Erzählten.*

10 Goethe tsesuur järgib antiikaegseid mudeleid, paigutudes kas meestsesuurina kolmanda või neljanda jala rõhulise silbi järele või naistsesuurina kolmanda jala esimese rõhutu silbi järele.

Ära mind kinni pea, sest olen ruttamas teele,
kink aga, millise süda sind käsib minule anda,
tagasisõidul mulle koju viimiseks anna,

milles trohheilise struktuuriga sõnad, nagu 'kinni', 'süda', 'koju' jt, täidavad spondeilise värsijala.

20. sajandi alguses aga hakatakse katsetama kvantiteerivaid värsivorme ning siin tuleks eristada arengut kahes eri suunas. Esmalt olgu märgitud need vormid, mida võiks nimetada rõhulis-vältelis-silbilisteks: niisugustes vormides jälgitakse küll vältuste konfiguratsiooni, ent tugevatele positsioonidele langeb peaaegu alati ka pea- või kaasrõhuline silp. Ehkki Ridala valis oma tõlke jaoks rõhulis-silbilise heksameetri, kujundab ta samal ajal oma originaalluules välja kvantiteerivat heksameetrit just eelmärgitud põhimõttel, lähtudes eelkõige keele prosoodilistest võimalustest, et luua eesti keeles võimalikult loomulikult kõlavat värssi. Ent tõlgetesse selline värsistruktuur veel niipea ei jõua: esimese tõlkijana võttis need arvatavasti omaks alles Ants Oras oma kolmekümnendate teisel poolel ilmunud antiikvärseitõlgetes (Orase põhimõtetest vt lähemalt ka Lange 2004: 380–386).

Paralleelselt kujundavad vältelis-silbilist heksameetrit (vt Lotman 1998: 2059–2061) välja Lõo oma käsikirja jäänud „Iliase“ tõlkes ja Suitsu oma originaalluules. Et hulk katsetusi ei ole trükki jõudnud, on raske hinnata, millal loodi esimene eestikeelne kvantiteeriv heksameeter; esimesed trükkijõudnud tekstid võivadki kuuluda Suitsule.

Lõo kujundatud heksameeter on üks kõige kummalisemaid vorme, milles antiikvärssi eestindatud on. Saavutamaks klassikalisele heksameetrile lähedasemat struktuuri, võtab ta silbipikkuste määramisel aluseks uued põhimõtted, mis ei lähtu loomuliku keele prosoodiast, vaid kohati kreeka keele prosoodiast (nt järgsilbile järgnev konsonant silpi pikendava faktoriga), kohati regivärsilikust silbitõlgendusest, vahel on tegu lihtsalt *ad hoc* reeglitega, mille puhul järjepidevus puudub. Kindlaim põhimõte on, et pearõhulised pikavältelised silbid esinevad Lõol ainult tugevates positsioonides. Reeglid, mis lubavad erinevat tüüpi järgsilpe tõlgendada pikkadena, võimaldavad Lõol vältida senistele heksameetrilistele vormidele omast sõna- ja värsijalapiiride kokkulangemist ning luua sidusamat ja vähem hakkivama rütmiga heksameetrit, milles ka kontraheeritud jalgade esinemus läheneb vanakreeka näitajatele. Et aga sellise värsi struktuuri on lugejal ilma Lõo reegleid tundmata¹¹ raske tajuda, teisalt ka tõlke kaheldava esteetilise väärtuse tõttu ei leidnud tema uuendused järgijaid ning teatud mõttes jääb Lõo heksameeter ainukordseks eksperimendiks. Siiski on leidunud teisigi, kes on teinud samasuunalisi katsetusi. Neist olulisimana tuleb mainida Gustav Suitsu, kelle põhimõtetele on Lõo omadega teatud ühisjooni (sh suletud järgsilpide käsitlemine pikana), ent

¹¹ Jaan Lõo ise ei ole paraku oma süsteemi eksplitsiitselt formuleerinud, erinevalt nt Ervin Roosist (vrd Roos 1938) või hilisematest heksameetristidest, nagu August Annist (1958, 1962, 1963) ja Ain Kaalep (1963).

prosoodiliselt ja meetriliselt märksa rangema vormina on üldmulje tunduvalt viimistletum. Teatud mõju on Lõo heksameetril olnud ka vältelis-rõhulis-silbilise vormi väljaarenemisele, mis on tänapäeval levinuim vorm antiikheksameetri edasiandmisel: selle puhul pole samuti silmas peetud mitte üksnes pearõhu-, vaid ka järgsilpide pikkust, ning vältestruktuuri jälgitakse rangemalt kui rõhkude paigutust. Tõlkijatest on kohatiste efektide jaoks samu põhimõtteid järginud Metslang, kes on eestindanud fragmente Homerose „Iliases“ (1926), vaatame näiteks järgmist värssi (16.393):

Troia hobustegi tormates maapind vangutus nõnda¹²

Teise värsijala tugeva positsiooni täidab siin silp *-bus-*, mis kõnetakti järgsilbina ei ole eesti loomuliku keele prosoodiareeglite järgi pikavälteline. Sellised võtted on Metslangil siiski pigem erand ja üldjoontes meenutab tema enamjaolt daktüiline kvantiteeriv värss rütmipildilt Ridala kvantiteerivat heksameetrit.

Seega võib eesti kvantiteeriva heksameetri puhul jälgida kahesuunalist arengut: ühe puhul arvestatakse rohkem loomuliku eesti keele prosoodiaga (Villem Ridalast alguse saanud heksameeter, mis arenes edasi Ants Orase ja August Annisti tõlgetes), teise puhul on eesmärk anda edasi antiikvärsi prosoodilist efekti (Jaan Lõo kohmakast vältelis-silbilisest värsist Ain Kaalepi rafineeritud vältelis-rõhulis-silbiliste vormideni)¹³.

1.2. Teised joonia värsimõõdud

Teistest joonia traditsiooni värsimõõtudest on eestindatud kõige enam jambilist trimeetrit, seda tuleb ette Anna Haava tõlgitud katkendites Aischylose „Agamemnonist“ (1919) ning Ervin Roosi tõlgitud fragmentides Sophoklese tragöödiatest (1935); Ridala tõlkes Horatiuse pütijambilisest epoodist („Epoodid“ 16; 1910), s.o kaksikvärsist, kus originaalis vaheldub heksameeter jambilise trimeetriga,¹⁴ on viimase asemel vahel ka viisikjamb. Andmed eri värsimõõtude leidumuse kohta on toodud järgmises tabelis.

12 Originaalis: ὤς ἴπποι Τρωαί μεγάλα στενάχοντο θέουσαι.

13 Esimesena eristas neid kahte tüüpi kvantiteerivat heksameetrit Victor Terras: tema terminoloogias on Orase värss rõhulis-quantitatiivne, Roosi oma aga sekundaarselt kvantitatiivne (Terras 1970).

14 Vanakreeka jambilise trimeetri skeem selle rangemas variandis on järgmine (vt West 1982: 40): ∖ x ∖ x ∖ x : ∖ x — ∨ ∘ (∖ tähistab lühikese silpi, x antseps-silpi, ∖ pikka silpi, mis võib asendada kahe lühikese silbiga, ∖ antseps-silpi, mis võib asendada kahe lühikese silbiga, : peamist tsesuuri). Hiljem muutusid reeglid vabamaks ning asendused võisid toimuda ka teistel antseps-positsioonidel, nagu ka pika ja koguni lühikese silbi asupaikadel, v.a kaks viimast positsiooni.

Tabel 2. Teised joonia värsimõõdud 19. sajandi teise poole – 20. sajandi esimese poole eestindustes (värsaside arv)

Autor	Jambiline trimeeter	Trohheilne tetrameeter ¹⁵	Lüürilised värsimõõdud	Viisikjamb
Anna Haava	30		21	7
Ervin Roos	19	7		
Villem Ridala	28			5
Kokku	77	7	21	12

Anna Haava tõlkes ei püüta eriti täpselt edasi anda lähteteksti värsistruktuuri. Fragment 1372–1406 on originaalis läbivalt jambilises trimeetris, Anna Haaval aga satub sekka ka viiejalalisi värsse, veelgi enam, ligi kolmandik värsse on naislõpulised – sellise struktuuriga värsid on antiiktragöödia jambilistest trimeetritest koosnevates kõnelemisosades lubamatud. Naislõpulisid värsse on kahte tüüpi: suurem osa on katalektilised trimeetrid, neljal juhul on aga tegu katalektilise seitsmikvärsiga. Haava tõlge kvantiteerivust ei taotle, tegu on rõhulis-silbilise värsiga, kus on lubatud ka resolutsioonid. Vaatame esimesi ridu:

Mis ma ka ajakokkukõlas enne rääkinud,
ei punasta ma, selle vastandid nüüd lausmast.
Kes vihatule, sõbra arus vaenulist¹⁶

Katkendis on näha esimeses reas resolutsiooni¹⁷, teine rida on naislõpuline, mille tagajärjel on värsirea lõpul lisasilp, kolmas rida on reegliäärane trimeeter, mis ehitub kvantiteedikontrasti asemel üles rõhkude opositsioonile.

Ridala epooditõlke jamb on mõnevõrra väljapeetum: olles küll silbilis-rõhuline ning kohati värsijalgade arvu osas hooletu, on vähemalt värsilõpud originaaliga vastavuses: läbivad on meeslõpud. Enamasti on silmas peetud ka seda, et viimane positsioon ei oleks täidetud ühesilbilise sõnaga, mida antiikjambis välditakse. Samuti on püütud edasi anda Horatiuse jambile omast värsijalasisest tsesuuri, mis võib langeda kolmandasse või neljandasse värsijalga.

¹⁵ Vanakreeka trohheilise tetrameetri rangema variandi skeem on järgmine (vt West 1982: 40):

⊘ ⊘ ⊘ x ⊘ ⊘ ⊘ x | ⊘ ⊘ ⊘ x — ⊘ ⊘. Ka siin muutusid reeglid hiljem vabamaks: asendusid hakatakse lubama ka lühikese silbi positsioonidel ning erinevate rütmiliste variatsioonide hulk kasvab märkimisväärselt.

¹⁶ Πολλῶν πάροιθεν καιρίως ειρημένον / Τάναντι' εἰπεῖν οὐκ ἐπαισχυνθήσομαι. / Πῶς γάρ τις ἐχθροῖς ἐχθρὰ πορσύνων, φίλοις.

¹⁷ Originaalis resolutsiooni pole. Värsi on võimalik ka tõlgendada ilma resolutsioonita jambina, sellisel juhul on reas üleliigne jalg ja tegu on seitsmejalalise jambiga.

Kõige hoolikamalt on algupärast struktuuri järginud Ervin Roos, kellelt 1935. aastal ilmusid Sophoklese jambiliste trimeetrite eestindused vältelis-rõhulis-silbilises värsis, kusjuures jälgitud oli eelkõige vändete paigutust, ent Sophoklese eeskujul lubatud ka resolutsioone. Värsijalgade arvu vastu Roos ei eksi, välja peetud on ka värsilõpud, olles enamasti täidetud polüsüllaabilise sõnaga ning alati meeslõpulised. Huvitavamgi on trohheilise tetrameetri eestindus, näiteks Sophoklese „Kuningas Oidipus“ 1523–1529:

Vaatke, Teebai hõimsed hulgad, siin te sangar Oidipus,
kuulus kellel hargnes mõistusõlm, te vapraim võimlasist,
õnne kelle ihkepilksest rahvahulgad kiivlesid,
sünge kuis ta neede kurja voogudesse mattumas!
Viivu viimset maldamata hoidugem siis hüüdlema
ühtki maise ikke kandjaist enne õndsaks, kui ta kord
kulgeb surma tüüne haarde kurdumata kurbusist.¹⁸

Selles katsetuses on näha selge taotlus anda edasi antiikset trohheilist tetrameetrit oma kõige rangemal kujul, järgides nii vändete paigutust kui ka tsesuuri. Kuigi vältelisi vorme kohtame nii algupärases regivärsis (vt nt Sarv 2008: 38–39) kui ka selle kunstlikes jäljendustes (nt Ridala 1930. aastal ilmunud luulekogu „Sinine kari“, milles on rakendatud regivärsi kvantiteedireegleid ja -vabadusi), siis Ervin Roos rahvaluule vabadusi oma värssi ei luba: ei leidu isegi resolutsioone, mis on lubatud nii antiiktetrameetris kui ka regivärsis, rääkimata näiteks lühikese rõhutu silbi lubamisest pikas positsioonis.

1.3. Aiolia värsimõõdud

19. sajandil tuleb aiolia meetrumeid¹⁹ ette juhuslikult, märkimist väärivad eelkõige Bergmanni originaalluules leiduvad aiolia värssid, kus leidub Sappho²⁰, Alkaiose²¹ ja

18 Originaalis: ὦ πάτρας Θήβης ἔνοικοι, λεύσσειτ', Οἰδίπους ὄδε, / ὅς τὰ κλείν' αἰνίγματ' ἤδη, καὶ κράτιστος ἦν ἀνὴρ, / ὅστις οὐ ζήλω πολιτῶν καὶ τύχαις ἐπιβλέπων, / εἰς ὅσον κλύδωνα δεινῆς ζυφορᾶς ἐήλυθεν. / ὥστε θνητὸν ὄντ', ἐκείνην τὴν τελευταίαν ἰδεῖν / ἡμέραν ἐπισκοποῦντα, μὴδὲν ὀλβίζειν, πρὶν ἂν, / τέρμα τοῦ βίου περάσῃ, μὴδὲν ἀλγεινὸν παθῶν.

19 S.t meetrumeid, mis on üles ehitatud silbilis-vältelisel põhimõttel: erinevalt joonia meetrumitest ei toimu pikkade silpide asendamist kahe lühikesega või kahe lühikese asendamist pikaga, vaid silpide arv värsis on fikseeritud. Vältuste arv võib aga värsiti kõikuda, sest paljud meetrumid sisaldavad antseps-positsioone. Väikseimaks sümmeetriaüksuseks on värsirida, milles lühikesed ja pikad silbid vahelduvad ebaregulaarselt, sümmeetria väljendub värsiülesel tasandil. Vt ka Gasparov 1989: 55–62, West 1982: 29–34.

20 Sappho stroofi põhiskeem on järgmine: — ◡ — x — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — x — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — x — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡. Ladina luules lisandub meetriliisi nüansse, mida Sappho luules veel ei leidu, nt püsitsesuur värsirea keskel. Vt ka nt Califf 2002: 108.

21 Alkaiose stroofi põhiskeem on: x — ◡ — — — ◡ — ◡ — ◡ || x — ◡ — — — ◡ — ◡ — ◡ || x — ◡ — — — ◡ — ◡ — ◡ || — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡ — ◡. Ladina luules lisandub tsesuur ja teatud muutused antseps-silpide täitmisel, vt Califf 2002: 124.

Asklepiadese stroofe²². Meie käsutuses olevates materjalides ilmub aioolia värss tõlgetesse 19. sajandi lõpul ning varaste tekstide puhul on suuremalt jagu tegu ladina stroofiliste vormide eestindustega. Aioolia värsi esinemust vaatlusalusel perioodil näitab järgmine tabel.

Tabel 3. Aioolia värssimõõdud 19. sajandi teise poole – 20. sajandi esimese poole eestindustes (värsside arv)

Autor	Aioolia süsteemis värssimõõdud
Ants Oras	115
Ervin Roos	8
Johannes Semper	16
Matthias Johann Eisen	32
Richard Kleis	24
Vilhelmiine Alavainu (Laurson)	76
Kokku	239

Esimene Horatiuse oodide tõlkija Matthias Johann Eisen on tõlkinud kaks luuletust: Alkaiose stroofis Horatiuse 3.3 alguse ning Sappho stroofis 1.22. Orasel esineb viies ladina luuletuste eestinduses Sappho, Phalaikose²³ ja Asklepiadese II stroofi, Roos on tõlkinud kaks fragmenti vanakreeka keelest, üks Sappho, teine Alkaiose stroofis, Semperi tõlkes on ilmunud üks Horatiuse luuletus Asklepiadese I stroofis, Kleisilt pärineb samuti üks Horatiuse tõlge Asklepiadese III stroofis, Alavainul leidub kokku kolm Horatiuse eestindust, sh kaks Alkaiose ja üks Sappho stroofis.

Eiseni ja Bergmanni aioolia meetrumeid iseloomustavad saksa traditsioonis aioolia värsi jaoks aktsepteeritud reeglid, s.t tegu on silbilis-rõhulise värssstruktuuriga. Selle puhul on konstantseim reegel silbiarv, kuid reguleeritud on ka rõhkude paigutus. Tugevad positsioonid on üldjuhul täidetud rõhuliste silpidega, kusjuures nendest valdava osa moodustavad paarõhud. Nõrkadel positsioonidel esineb küll teatud määral rõhulisi silpe, kuid need on kaasrõhud. Üldiselt on neis positsioonides siiski eelistatud rõhutud silbid. Antsepsse käsitatakse nagu rõhutuid positsioone. Mitmed autorid on neid põhimõtteid rakendanud ka aioolia värsi tõlkimiseks, sh näiteks Kleis, Semper ja Alavainu (Laurson). Kuigi Alavainu värsi rõhupõhimõtted on üldjoontes samad mis Bergmanni värssis, on teatud erinevusi märgata

22 Asklepiadese stroofid on erinevad stroofilised kombinatsioonid, mille põhistruktuurid on väike Asklepiadese värss (— — — ∪ ∪ — — ∪ ∪ — ∪ ∅), suur Asklepiadese värss (— — — ∪ ∪ — — ∪ ∪ — — ∪ ∪ — ∪ ∅), glükoneus (— — — ∪ ∪ — ∪ ∅) ja ferekrateus (— — — ∪ ∪ — ∅). Vt ka nt Ancona 2008: 113–116.

23 Phalaikose üksteistsilbiku skeem on järgmine: x x — ∪ ∪ — ∪ ∪ — ∅. Vt ka nt Loomis 1972: 34.

vältestruktuuris: nimelt löi Alavainu oma tõlked ajal, kui eesti keele kvantiteeriv struktuur oli juba üldiselt teada ning oli ka ilmunud kvantiteerivaid katsetusi nii originaal- kui ka tõlke- luules. Nõnda on näha, kuidas ilmselt juba teadlikult on tugevatel positsioonidel püütud pikkade silpide osakaalu tõsta. Vaatame näiteks Alavainu tõlgitud Sappho stroofi (Horatiuse „Oodid“ 1.22.17–20; 1936):

Maale vii, mis kõlbmatu, iga puu kus
suisest tuulest värskendamatu, millist
maad vaid rõhub udu ja hõljub taevas
pilvine kõikjal.²⁴

Siin on näha tendentsi täita tugevad positsioonid pikaväteliste silpidega ning ehkki see ei ole absoluutne reegel ja nõrkade positsioonide pikkusi silmas ei peeta, on kvantiteeriv efekt siiski tuntav.

Esimene, kes tõi kvantiteeriva põhimõtte eesti aiolia värssi, oli Ridala, kes avaldas oma originaalkogus „Villem Grünthali laulud“ (1908) luuletusi, milles aiolia värsimõtte oli teostatud vätelise, rõhulise ja silbilise põhimõtte kaasabil. Aiolia tõlgetesse jõudis kvantiteeriv põhimõte 1930. aastatel, iseloomulikud on Roosi ja Orase katsetused, näiteks viimase tõlgitud üheteistsilbiline Sappho värss (Catullus 51; 1936):

Selle õndsust taevaga võrdseks arvan,
või kui saab, näib taevasest õnn tal suurem,
kes su ees võib istuda, ikka jälle
vaadeldes, kuuldes²⁵

Sellisele värstile on iseloomulik, et nõrkadel positsioonidel pööratakse vältele vähem tähelepanu kui tugevatel positsioonidel. Ent ka viimastes lubatakse mõõndusi: kui hilisemad rangema kvantiteeriva meetrika harrastajad peavad kinni põhimõttest täita tugevad positsioonid alati pika silbiga, siis Oras ei täida ühtki pikka positsiooni sajaprotsendiliselt pikkade silpidega. Samas rõhureglitest peetakse kindlamalt kinni tugevates positsioonides, nõrkades positsioonides lubatakse rõhke küll, kuid need on reeglina kaasrõhud.

Kui Sappho värssi on eesti keele prosoodiaga lihtsam kohandada, siis, nagu teisedki nõrga positsiooniga algavad meetrumid, valmistab Alkaiose üksteistsilbik teatavaid raskusi:

24 Originaalis: *Pone me pigris ubi nulla campis / arbor aestiva recreatur aura, / quod latus mundi nebulae malusque / Iuppiter urget.*

25 Originaalis: *Ille mi par esse deo uidetur, / ille, si fas est, superare diuos, / qui sedens adversus identidem te / spectat et audit.*

põhiline probleem seostub sõnapiiride paigutusega. Olgu näiteks toodud kolm esimest stroofi Vilhelmiine Alavainu Horatiuse oodi 1.9 tõlkest (1936):

Sa näed, et seisab valge Sorakte. Tal
pää varjat lumme pehmesse. Oigab mets,
sest koormab lumivaip, ja ojad
ringi – need tardunud kargest külmast.

Oh Taliarcus, tõrju külm! Süüta tuld
sa, pannes puid veel koldesse. Joosta las
nüüd ohtralt kruusidest Sabiini
veini, mis käärinud palju aastaid.

Sa heida muu kõik jumalail' kanda, kes
nüüd tuuli merel tormisel võitlevaid
on summutand, ei vaeva enam
saarepuid ega küpresse iidseid.²⁶

Esimeses kolmes stroofis langeb Alavainu tõlkes igas nõrga positsiooniga algavas värsis esimesse jalga sõnapiir; Horatiusel leidub selles positsioonis sõnapiiri märksa harvemini, esimeses kolmes stroofis mitte kordagi. Selline muster eestikeelses Alkaiose värsis on tingitud loomuliku keele sõnarõhu fikseeritusest esisilbile, mistõttu jambilise struktuuriga värsijalgades kipuvad sõnapiirid langema värsijala sisse. Seega, kui piirduda algupärase sõnavaraga, moodustaksid nõrga positsiooniga algava luuletuse algussilbid ühesilbiliste sõnade tulba, nii et näiteks eesti jambi on koguni nimetatud anakruusiga trohheuseks (vt Lehiste 1994). On mitu võimalust sellist mustrit vältida: paigutada rea algusesse liitsõna, mille esimene komponent on ühesilbiline (vt nt Alkaiose üheksasilbikut Kaalepi tõlkes: *kolmkerre kui sind kord Chimaira*), või kasutada värsi alguses laensõnu (vt Alkaiose üheksasilbikut Kaalepi tõlkes: *küpress, see halvakspeetu, üksi*) või nimesid (vt üksteistsilbikut Kaalepi tõlkes: *Cocytus sünk sul aeglase vooluga*). Alavainul on vaid kahel korral nimede abil esimest värsijalga lõhestavat sõnapiiri välditud, ülejäänud juhtudel on rea alul ühesilbiline sõna. Mis puudutab värsisisest tsesuuri, siis Alkaiose üksteistsilbiku puhul toetab eesti keele prosoodia Horatiusele iseloomulikku viienda positsiooni järgset tsesuuri ning Alavainu värss peegeldabki algupärasest

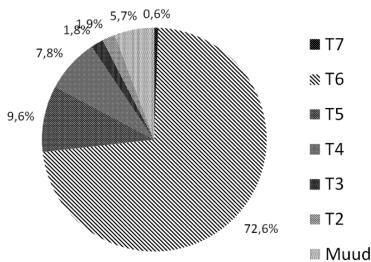
26 Originaalis: *Vides ut alta stet nive candidum / Soracte nec iam sustineant onus / silvae laborantes, geluque / flumina constiterint acuto. // dissolve frigus ligna super foco / large reponens atque benignius / deprome quadrimum Sabina / o Thaliarche, merum diota: // perimite divis cetera, qui simul / stravere ventos aequore fervido / deproeliantis, nec cupressi / nec veteres agitantur orni.*

jagunemist²⁷. Ka värsirea lõpus on algupärast sõnapiiride paigutust üksteistsilbikutes rikutud: eesti värsis kipuvad meeslõpulisel read lõppema ühesilbilise sõnaga, samas kui antiikmeetriskas selliseid värsilõppe pigem välditakse. Kui Horatiusel on rea lõpul läbivalt mitmesilbilised sõnad, siis Alavainul leiame polüüsillaableid peamiselt naisklausliga värside lõpust.

Kokkuvõttes võib öelda, et vaadeldaval perioodil esineb aiolia värsi eestindustes kaht eri tüüpi vormi: silbilis-rõhulist värsi, mille puhul vältel on vaid rütmiline tähtsus, ning silbilis-rõhulist-vältelist vormi, mille puhul silbiarv on alati kindlalt fikseeritud, sõnarõhk on paigutatud kindlate reeglite kohaselt, vältel on aga tähtsam roll tugevates positsioonides, samas kui nõrgemates positsioonides võib esineda nii pika- kui ka lühikesevältelisi silpe. Originaalluules Ridala loomingus esinevat vältelis-silbilist vormi, milles on lubatud kvantiteerivad asendused, selle ajastu tõlkeluules ette ei tule.

2. Mitteekvimeetrilised värsstõlked

Leidub ka selliseid tõlkeid, milles on algupärase värsimõõdu asemele valitud mõni teine värsimõõt, kusjuures see võib olla nii funktsionaalne ekvivalent kui ka juhuslikuma valiku tulemus. Mahukaim mitteekvimeetriline tõlge on Jõgeveri eestindatud Aischylose „Kinnineeditud Prometheus“ (1908). Jambiliste trimeetrite asendamine peamiselt kuuejalgiliste trohheustega ning lüüriiliste värsimõõtude asendamine lühemate trohheiliste või daktüüliliste mõõtudega on ilmselt motiveeritud sihtkeele funktsionaalsete ekvivalentide taotlemisest, kus eesti keelele sobivaks kõnelemisvärsiks on peetud ilmselt trohheust, samas kui keerulised koorilüürika skeemid on tõenäoliselt autori arvates olnud eesti lugejale raskesti hoomatavad. Järgmisel joonisel on esitatud statistika erinevate värsimõõtude jagunemise kohta Jõgeveri „Kinnineeditud Prometheus“ tõlkes.

Joonis 1. Jõgeveri eestindatud „Kinnineeditud Prometheus“ meetriline struktuur

27 Sappho üksteistsilbiku puhul on see keerulisem: Horatiuse tsesuuri edasiandmiseks tuleks paigutada tsesuurielsele positsioonile ühesilbiline sõna, vt nt stroofi Ain Kaalepi tõlkes (Horatius „Oodid“ 1.22.17–20): *Kui ka viidaks mind: köledaile maile, / puisse tuul kus ei: suveõhku hõnga, / väljasid kus vaid: udusummal sünge / Jupiter painab.*

Ilmneb, et originaali rikkalik meetrika, mis ehitub lisaks kõnelemisvärssidele üles ühelt poolt keerulistest lüüriilistest värsimõõtudest, teisalt retsitatiivsetest anapestidest (vt ka Griffith 1977), on tõlkes lihtsustunud ligi 95% ulatuses erimõõdulisteks trohheusteks, kusjuures 73% tekstist koosneb jambilise trimeetri funktsionaalse ekvivalendina kuuejalalistest trohheustest. Väljendusplaani lihtsustamise ohvriks on kahetsusväärset langenuid ka sisuplaan ning tekst on kaotanud suuresti oma algupärasest poeetikast. Funktsionaalse ekvivalendi leiame ka A. Leppiku Hesiodose fragmendi tõlkest (1910), milles heksameetri asemel on valitud neljajalaline trohheus, värsimõõt, mis on ühtaegu selle ajastu populaarseim vorm, samas ka assotsieerub rahvuseeposega. Samuti võib funktsionaalseks ekvivalendiks pidada mõningaid Homo Quidami anakreontiliste luuletuste tõlgete (1898) värsimõõte. Haava kaudtõlge „Kuningas Ödipus“ (1924) Hugo von Hoffmannsthal'i Sophoklese-tõlkest on samuti mitteekvimeetriline tõlge omakorda mitteekvimeetrilisest tõlkest, nii et lõpptulemus jääb paraku originaalist üsna kaugele.

3. Proosatõlked

Lähtevormis heksameetrilisi ja eleegilises distihhonis luuletusi on tõlgitud ka proosas. Üldjuhul on tõlgitud kas väiksem fragment või ka terviklik osa suuremast teosest, näiteks Ovidiuse „Tristia“ 4.10 read 3–6 Hugo Pärna tõlkes (1930):

Sulmo on minu isamaa, kõige rikkam külmadest vetest, millised seisavad Roomast üheksa korda kümme tuhat sammu eemal. Siin ma olen sündinud, ja et sa teadsid aegu, langesid mõlemad konsulid ühesugusest saatusest.²⁸

Vaatame kontrastiks Leo Anvelti värsstõlget (1971):

Sulmo on mu kodukoht, kus külluses külmi on lätteid,
kolm kord kolmkümmend sealt miili on Roomasse maad.
Ilmale seal tulin ma – et teada sa saaksid ka aasta –,
kui sama saatus ja surm kummagi konsuli viis.

Kuigi tavaliselt on proosatõlke esmaseks põhjenduseks suurem sisuline täpsus võrdluses värsstõlkega, on Anvelti eestindus ka sisuselguse mõttes õnnestunud (vrd nt fraasi *uberrimus gelidis undis* tõlget Pärnal ja Anveltil). Ovidiust on proosas tõlkinud veel Johannes Avik („Metamorfoosid“, *Keyx ja Alkyone*; 1928) ja Heinrich Freymann (katkendid „Metamorfoosidest“; 1937); Pärna on tõlkinud ka „Fasti“ 2. raamatust Arioni loo ning koostanud Ovidiuse loomingust valiku mõtteteri (1930). Samuti on proosavormis tõlgitud Vergiliust („Aeneis“ 6 Aviku tõlkes; 1928; „Aeneis“ 4 A. Anslangi tõlkes; 1930).

²⁸ *Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis, / milia qui novies distat ab Vrbe decem. / editus hic ego sum nec non ut tempora noris, / cum cecidit fato consul uterque pari.*

4. Kokkuvõte

Kuigi antiikvärssi on eestindatud ka mitteekvimeetriliselt ja mitteekviprosoodiliselt, domineerib algusest peale siiski ekvimeetriline tõlkimisviis. Esimesi tõlkeid iseloomustab lähtumine saksa ja vene eeskujudest, s.t lähtevärsi pikkadele ja lühikestele silpidele vastavad eestindustes rõhulised ja rõhutud silbid. Varaste tõlgete puhul ongi märksõnadeks ühelt poolt jälgendamine, teisalt aga rütmiline üksluisus, mis lähtub suuresti eesti keele prosoodilisest loomust. Järgmisel etapil hakatakse aga katsetama uusi lahendusi ja otsima eesti oma vormi. Kuigi keeleteadlased hakkasid eesti välte kontrastiivsusest rääkima juba 19. sajandi lõpul, jõudis arusaam sellest, kuidas eesti luules saab ka kvantiteet olla värsiehituses relevantne, luulepraktikasse alles 20. sajandi esimestel kümnenditel. Katsetused kulgesid kahes eri suunas: ühed autorid lähtusid eelkõige eesti keele prosoodiast ning taotlesid võimalikult loomulikult kõlavat värssi (vt nt Ridala ja Orase värse), teised aga löid kunstliku kvantiteeriva süsteemi, mis püüdis läheneda antiikaegsetele prosoodilistele ja rütmilistele reeglitele (vt nt Lõo ja Suitsu põhimõtteid). On ka tõlkijaid, kes on taotlenud mõlema lähenemise kompromissi, järgides enamasti loomuliku keele vältestruktuuri, kuid lubades eraldi efektide, eriti niinimetatud rõhulibistuste jaoks ka kunstlikke vältetõlgendusi. Kvantiteerivad efektid jõuavad ka silbilis-rõhulistesse ja rõhulis-silbilistesse eestindustesse ja nii kujuneb 20. sajandi esikümnenditel välja antiikvärsimõõtude teostamise tehnika, mis on algsetest saksa ja vene mudelid järginud põhimõtetest küllaltki erinev.

Kirjandus

- Ancona, Ronnie** 2008. Horace: selected odes and satire 1.9. Bolchazy Carducci Publishers.
- Annist, August** 1958. Antiikeeposte eestikeelseist tõlkeist ja nende värsiprobleemidest. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 75–89.
- Annist, August** 1962. Veel eestikeelsest heksameetrist. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 240.
- Annist, August** 1963. Veel eesti heksameetri kvantiteedist. (Vastuseks P. Maantee sõnavõtule Keeles ja Kirjanduses 1962, nr 11). – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 99–100.
- Califf, David J.** 2002. A guide to Latin meter and verse composition. London: Anthem.
- Gasparov** 1989 = Михаил Л. Гаспаров, Очерк истории европейского стиха. Москва: Наука.
- Goethe, Johann Wolfgang v.** 1880. Härmann ja Doora. Luulunud Göthe; eesti keelde ümberpannud A. Kurrikoff. Tartu: K. Mattiesen.
- Griffith, Mark** 1977. The authenticity of „Prometheus bound“. Cambridge – New York: Cambridge University Press.
- Hoffmannsthal, Hugo v.** 1924. Sophokles. Kuningas Ödipus. Tragöödia. Anna Haava tõlge. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.
- Kaalep, Ain** 1963. Veel eesti heksameetri kvantiteedist. (Vastuseks P. Maantee sõnavõtule Keeles ja Kirjanduses 1962, nr 11). – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 100–101.
- Kaalep, Ain, Ülo Torpats** (toim) 1971. Rooma kirjanduse antoloogia. Tallinn: Eesti Raamat.

Lange, Anne 2004. *Ants Oras*. (Eesti kirjanikke.) Tartu: Ilmamaa.

Lehiste, Ilse 1994. Iambic – or Trochaic with Anacrusis? – In Honor of William S.-Y. Wang: *Interdisciplinary Studies on Language and Language Change*. Ed. M. Y. Chen. Taiwan: Pyramid Press, lk 253–261.

Loomis, Julia 1972. *Studies in Catullan verse: an analysis of word types and patterns in the polymetra*. Leiden: Brill.

Lotman, Maria-Kristiina 2011. Equimetrical verse translation in Estonian poetic culture. – *Between Cultures and Texts. Itineraries in Translation History. // Entre les cultures et les textes. Itinéraires en histoire de la traduction*. Eds./Éds. A. Chalvin, A. Lange, D. Monticelli. Frankfurt am Main etc. Peter Lang, lk 137–150.

Lotman, Mihhail 1998. Värsisüsteemidest (peamiselt eesti ja vene värsi näitel). *Tlk K. Pruul*. – *Akadeemia*, nr 10, lk 1860–1861, nr 11, lk 2058–2078.

Roos, Ervin 1938. *Eestikeelse kvantiteeriva heksameetri süsteem*. (Akadeemilise Kirjandusühingu Toimetised XII.) Tartu: Akadeemiline Kirjandusühing.

Sarv, Mari 2008. Loomiseks loodud: regivärsimõõt traditsiooniprotsessis. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus.

Terras, Victor 1970. *Poetic Form and Language Structure in Estonian Poetry*. – *Lituanus*, Vol. 1, No. 16.

Wachtel, Michael 1998. *The development of Russian verse: meter and its meanings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Weissbort, Daniel, Astradur Eysteinnsson 2006. *Translation: Theory and Practice: A Historical Reader*. Oxford: Oxford University Press.

West, Martin Litchfield 1982. *Greek Metre*. Oxford: Clarendon Press.

Käsikirjalised allikad

Homeros. *Ilias*. Tõlk Jaan Lõo. – EKLA, f 84, m 2: 1.

Peep, Harald 1969. *Eesti lüürika kujunemislugu aastail 1917–1929*. Tartu. [Dissertatsioon, käsikiri TÜ Raamatukogus.]

Põldmäe, Jaak 1971. *Eesti värsisüsteemid ja silbilis-rõhulise värsisüsteemi arengujooni XX sajandil: väitekiri filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks*. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. [Dissertatsioon, käsikiri TÜ Raamatukogus.]

Veebiallikad

Antiigiveeb – <http://www.fl.ut.ee/380160> (31.10.2011).

Ancient Meters in Estonian Translations at the End of the 19th Century – the First Half of the 20th Century

Maria-Kristiina Lotman

Although ancient verse has also been translated into Estonian with different non-equimetrical strategies, from the very beginning the equimetrical way of translation has prevailed, the purpose of which has been to convey the meter of a source text in the target text. Ancient meters are found in the Estonian tradition of translation from the end of the 19th century, when several authors undertook the translation of voluminous hexametrical texts. During the following decades, hexameter became an important meter both in original and translated poetry, first in accentual-syllabic or syllabic-accentual versification systems, later different quantitative forms were added. In the case of Estonian quantitative hexameter, a two-way evolution can be observed: the aim of the first direction is to accommodate hexameter in the prosodic reality of the Estonian language and develop a form that allows licences in the metrical structure rather than deform language, the aim of the second is to create a verse form, which, first of all, follows the patterns of ancient verse and, if necessary, forms artificial rules of quantity in order to accommodate Estonian language with the structure of hexameter.

The incidence of other ancient meters, including different Ionic and Aeolic verse forms, is considerably lower. During the observed period, Aeolic meters are conveyed in two different forms: in syllabic-accentual verse, where quantity plays only a rhythmic role, and syllabic-accentual-quantitative form, where the number of syllables is always strictly fixed, the distribution of accents is governed by certain rules, while quantity is more important in strong positions and less regulated in weak positions.

At the same time, we come across non-equimetrical translations as well, where instead of the original meter some other verse form has been chosen for the translation. Such rendition can be a functional equivalent, but sometimes it is just the result of a random choice. On the other hand, mostly in the case of poems in hexameter or elegiac distichs, the verse-to-prose translation strategy is also used.

Therefore, we can see that during the observed period ancient meters were translated with a variety of strategies. There were many different experiments and some of these resulted in a vital and sustainable tradition still viable in Estonian poetry translation.

Maria-Kristiina Lotman is Senior Lecturer at the University of Tartu. Her research interests are ancient verse, its metre, rhythm, versification systems; typological analysis of quantitative verse; semantics of verse.

E-mail: maria.lotman@mail.ee.